

Kalendrid läbi aja

Tiina Kolk

26.01.2007 00:00

Kuigi tänapäeval näitab peaaegu iga kodumasin, arvuti ja mobiiltelefon ka kuupäeva, üllitatakse igal aastal arvukalt väga erineva suunitlusega seina-, laua- ja raamatkalendreid.

Bibliograafid kinnitavad, et eestikeelset kalendrit hakati Tallinnas välja andma hiljemalt 1720. aastal, vanim säilinud aastakäik "Eesti-Ma Rahwa Kalender, ehk Täht-Ramat" on üllitatud Köhleri trükikojas 1732. aastal.

□ Autorikalendrid on ruumikuj...

Ehkki esimesed kalendrid olid väikeseformaadilised (10 × 8 cm), sisaldasid nad lisaks kalendaariumile õpetusi mitmelt elualalt, aga ka jutte ja laule, mis tollal olid mõistagi vaimuliku suunitlusega, ning 18. sajandi keskpaigast ka infot kuu- ja päikesevarjutuste kohta, märgib Eesti Kirjandusmuuseumi vanemraamatukoguhoidja Heino Räim. Kalender ei olnud toona mitte ainult ajaarvamise vahend, vaid ka rahvavalgustaja.

Eriti hinnatuks kujunesid kalendrisabad, millest talupojad said lugeda kõigest - alates arsti nõuandeist ja maaviljelusest kuni ajaloosündmuste kirjeldusteni. Kalendrid olid rahva seas väga hinnatud, juba aastail 1720-1850 ilmus Eestis 254 kalendrit. Ajavahemikus 1851-1900 aga 446 kalendrit kogutiraažiga kuus miljonit eksemplari ning 1901-1917 koguni 799 kalendrit. Nende hulgas oli rohkesti trükikodade ja kaupluste reklaamkalendreid, jutustab Heino Räim. Aegade jooksul on kalendreid kokku pannud O. W. Masing, Fr. R. Faehlmann, Fr. R. Kreutzwald jt. Kõige populaarsemad olid siiski Mats Tõnissoni (1853-1915) kalendrid, mida ta koostas 49 aastakäiku alates 1882. aastast. Kuna Tõnissonil olid valmis kalendrite käsikirjad kuni 1931. aastani, sai nende ilmumine jätkuda ka pärast autori surma.

Aastatega muutusid kalendrid mõõtmeilt suuremaks, illustratsioonid huvitavamaks ja trükitehnika arenedes ka värvilisemaks. Rahvakalendreile lisaks anti aastast 1924 välja näiteks Tartu Ülikooli tähetorni kalendrit, põllumeeste jt seltside kalendreid. 1939. aastal ilmus 96 nimetust, räägib kirjandusteadlane.

Pärast sõda ilmus esimene rahvakalender 1949. aastal "Kalender-teatmikuna", alates 1962. lihtsalt kalendri nimega. Praegusel ajal avaldab seda raamatkalendrisarja kirjastus Olion. Traditsiooniliselt esitatakse teoses koos kalendaariumiga ka riiklikke ja rahvalikke tähtpäevi ja pühi ning Päikese ja Kuu faaside, tõusu ja loojangu aegu, varjutusi ning silmaringi avardavaid tekste. "Püüan teha igamehekalendrit, millest paeluvat lugemist leiaks nii noor kui ka vana, nii kõrgesti haritud kui ka napimate teadmistega inimesed," räägib 1971. aastast raamatkalendreid koostav Gondo Olevsoo.

Raamatkalendri teemadering hõlmab samu valdkondi kui esimeste eestikeelsete rahvakalendrite puhul - ajalugu, poliitika, aiandus, juriidilised küsimused, huumor jms. Kalender on jätkuvalt populaarne, kuid vaevalt, et raamatkalendri trükiarv ulatub veel kunagi 1990. aasta

tasemeni, mil see oli 220 000 eksemplari, mööneb Olevsoo.

Tänapäeval on väga raske öelda, mitu kalendrit aastas välja antakse, sest paljud ettevõtted, asutused, ühingud, muuseumid, fotograafid, kunstnikud teevad oma kalendaariumi. Nende valik algab lihtsast aastat hõlmavast seinalehest ja lõpeb elitaarse graafilise disaini näitega, milles avaldub autorite vaimsus ja loovus. Sinna vahele mahuvad mitmesugused teemakalendrid aiapidajaile, kokandushuvilistele, loomasõpradele, kodu-uurijaile, rännumeestele jne. Näiteks Eesti Geoloogiakeskuse 2007. aasta looduskalendris tutvustatakse Eesti mägesid - looduslikke kõrgustikke ja inimkäte loodud tuhamägesid.

Kalendreis püüavad vaatajate pilku uudsed lahendused. Trükikoja Printon ja fotograafi Toomas Tuule koostöös on sündinud omapärane lauakalender, mis näitab trükikalite ametid nendenimeliste kalendrikuude kaudu. Näiteks jaanuar on käsitöökuu, veebruar puurikuu, märts voldikuu jne.

Väga kauneid kalendreid koostavad pangad. Suureformaadilised pildimapid tutvustavad tavaliselt Eesti kunsti kas ülevaetlikult või silmapaistvate autorite kaudu. Kolleksionääride hulgas on nõutud graafiliste disainerite Ruth Huimerinna ja Jüri Lõuni Sampo pangale loodud ajaraamatud.

"Esimese kunstnikukalendri tegime 2001. aastal ja see oli kindlustusteemaline, tagasivaade olnule ses vallas. Endalgi oli huvitav teada saada," meenutab Ruth Huimerind. Kalender oli menukas ja nad tegid neid veel, siis juba panga- ja kindlustusteesse takerdumata. "Mu meelest on firma promoteema labaselt pähe lajatamine kõigile tüütu. Olgu lihtsalt huvitav ja lahe, küll see töötab pareminigi ja jääb meelde niikuinii," arutleb disainer.

2006. aastal pakkus Musi vinoteegi kalender kunstnikele tõsist väljakutset, sest sellist spiraaliga nn teemakalendrit polnud Eestis enne tehtud. "Mõtlesin siis välja, kuidas sellist asja kvaliteetselt toota," meenutab Ruth Huimerind. Aga lõpptulemus on vaimustav - ajaloolise pildimaterjali ning teemakohaste fotolavastustega illustreeritud päevaraamatust kujunes tippteos.

Hinnatud on ka kunstnik Epp Maria Kokamäe kalendrid, millest esimene kannab aastasnumbrit 2001. "Maalid valin ma kalendrisse ise ja enda meelest aasta parimad tööd. Tihti järgin ka kronoloogiat - mis kuul pilt on maalitud, järgmisel aastal ilmub see vastava kuu illustratsioonina. Teist aastat kirjutan ka piltidele juurde lühikesed tekstid - mulle on kirjutamine alati meeldinud ja see täiendab pilti, saadav emotsioon on sügavam," selgitab kunstnik.

Kui Kokamäe varasemad kalendrid olid koostööprojektid paberifirmade ja trükikodadega, siis kunstniku seitsmes, 2007. aasta kalender on heategevuslik - kogu müügitulu läheb Osteoporoosi Liidu tegevuse alustamiseks. "See kogemus oli mulle väga meeldiv ja kuna poelettidelt kadusid kalendrid imekähku, annab see julgust järgmisel aastal tiraaži suurendada, tänavu jäid paljud kalendrist ilma," lausub Kokamägi.

2007. aasta pilkupüüdvate kunstikalendrite tipus on Konrad Mäe esinduslik pildimapp. Hoopis teist laadi on aga kirjastuse Ilo väljaandel ilmunud kalender, mida illustreerivad Eveline von Maydelli käärilõigete reproduktsioonid. Saatesõna käärilõikekunsti ajaloost on kirjutanud Juta

Kivimäe.

Praegused sajad kalendrid jätavad meie kultuurilukku väga mitmekihilise jälje, mille põhjal võivad järeltulevad põlvned analüüsida meie püüdlusi, oskusi, teadmisi, nagu meie seda teeme rariteetideks muutnud tähtraamatuid uudistades.